

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ СТРАХОВИХ І БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ

Людмила КУЗНЕЦОВА

Розглянуто теоретико-методологічні основи та тенденції розвитку інтеграційних процесів в діяльності банківського та страхового секторів фінансового ринку. Обґрунтовано необхідність класифікації ознак інтеграції та структурування основних її складових. Досліджено специфіку економічної інтеграції, визначено важливі аспекти інтеграції банків та страхових компаній в сучасних умовах. Доведено, що теоретичною основою дослідження інтеграційних процесів в банківському та страховому бізнесі є фінанси, фінансова діяльність та рух фінансових ресурсів.

The theoretical and methodological tendencies of the development of integration processes in the activity of bank and insurance sectors of financial market are considered. The necessity of classification of integration characteristics and structuring its main components is covered. The specificity of economic integration is studied; the important aspects of banks and insurance companies integration in modern society are defined. It is proved that finances, financial activity and flows of financial resources, are the theoretical basis that helps to study integration processes in bank and insurance business.

Стійкий і позитивний характер розвитку фінансового ринку призводить до того, що його учасники, обмежені своєю специфічною діяльністю законодавством, поступово розробляють і впроваджують загальні послуги і продукти, що свідчать про активізацію інтеграційних процесів в їх діяльності. Останніми роками відносно новий напрям фінансового бізнесу – банківсько-страхові операції – послідовно розвивається в різних регіонах світу. Можливості виникнення ін-

теграційних процесів в діяльності банків і страхових компаній підтверджуються історією їх появи, розвитку і взаємодії. Перші договори банківського страхування були обумовлені ризиковим характером банківської діяльності, перші банки забезпечували страхову діяльність посередництвом в платежах. Проте, як вважають міжнародні аналітики, оптимальна модель банківсько-страхового бізнесу до теперішнього часу не відпрацьована. Тому фінансові посередники

багатьох країн прагнуть впроваджувати банківсько-страхові операції, перш за все, з урахуванням діючих в них регулятивних нормативів і вимог податкової системи.

Необхідно відзначити, що в даний час і для українського фінансового ринку так само є актуальним освоєння банківсько-страхових операцій. Це обумовлено тим, що в умовах конкуренції, яка посилюється на ринку банківських і страхових послуг, інтеграція банківсько-страхового бізнесу дозволить охопити новими пакетами продуктів велику кількість банківських клієнтів і таким чином, генерувати додаткові доходи як для банків, так і для страхових компаній.

Процеси взаємодії банків та страхових компаній розглядалися у наукових працях як зарубіжних вчених Г. Каме-за, М. Джозефа, В. Клейна, І. Н. Кожевнікової, Г. Освальда, С. Слиперські, Дж. Стігліца, Ю. Фортерера, В. Ширера, так і вітчизняних: Н. М. Внукової, М. С. Клапківа, В. В. Корнєєва, С. Науменкової, В. М. Фурмана, П. В. Щедрого та інших.

Проте, слід відзначити, що в Україні питанням дослідження процесів взаємодії страхових компаній та банківських установ приділяється недостатньо уваги. Це пояснюється, на наш погляд тим, що, по-перше, фінансовий ринок знаходиться на стадії розвитку, тому процеси інтеграції між фінансовими посередниками тільки починають зароджуватись; по-друге, в умовах жорсткого регулювання специфічної діяльності кожного з посередників розвиток взаємодії в їх діяльності ускладнений.

Натомість, проблематика співпраці банків та страхових компаній у Європі, на думку Ю. Фортерера, нараховує майже 140 років, відколи винахідник кредитних спілок Ф. В. Райффайзен теоретично і практично довів переваги поєднання страхової і кредитної діяль-

ності в одній спеціальній фінансовій установі [1, 367].

В своїх дослідженнях український вчений М. С. Клапків вперше проаналізував історію та специфіку розвитку процесів взаємодії між банками та страховими компаніями та розкрив особливості різних варіантів співробітництва між цими установами на прикладах спільного використання їх галузевих переваг, які присутні на фінансових ринках багатьох країн та розвиваються в Україні [1]. Однак, на нашу думку, не розглянуті теоретичні основи сутності поняття інтеграції банківської та страхової діяльності.

Поглиблення спеціалізації діяльності фінансових посередників в сучасних умовах об'єктивно посилює роль банків та страхових компаній на фінансовому ринку. Ці явища розглядає В. В. Корнєєв, який вказує, що інтеграція може бути досягнута у трьох формах: погодження спільного продажу послуг, створення холдингу та повної інтеграції операцій з належним інфраструктурним супроводженням [2, 150]. Особливістю його дослідження є визначення сутності та складових операційної інтеграції у діяльності страхових компаній та банківських установ, в даному випадку, на наш погляд, слід підкреслити прикладне значення розробок вченого.

У своїй монографії І. Н. Кожевнікова розглядає економічні основи взаємодії страхових компаній та банківських установ як економічні відносини, що пов'язані з залученням та використанням грошових доходів і вільних коштів населення та підприємств, і функції, які виконуються інститутами, що досліджуються [3, 18]. Водночас автор приділяє увагу лише економічним аспектам взаємодії банків та страхових компаній та не розглядає інтеграцію як комплексне явище.

Аналіз існуючих публікацій за даною проблематикою дозволяє дійти виснов-

ку, що деякі теоретико-методологічні проблеми розвитку подальшої взаємодії між страховими і банківськими установами залишаються невирішеними та потребують більш глибокого дослідження.

Метою даної статті є виявлення сучасних тенденцій та теоретико-методологічних проблем взаємодії страхових і банківських установ в Україні.

Розглядаючи ринок фінансових послуг як особливу, притаманну тільки ринковій економіці сферу економічних взаємовідносин, де здійснюється купівля-продаж, розподіл і перерозподіл фінансових активів країни між сферами економіки [4, 3], зазначимо, що в Україні він все ще знаходиться на первинній стадії свого розвитку. Перш за все, це стосується сектора небанківських фінансових установ, структура яких відображена на рис. 1. З даних рисунку видно, що станом на 1 січня 2007 року в Держаному реєстрі фінансових установ зареєстровано 1731 фінансову установу: 767 кредитних установ (44%), з них 764 кредитні спілки та 3 інші кредитні установи; 411 страхових компаній (24%); 315 ломбардів (18%); 116 фінансових

компаній (7%); 79 недержавних пенсійних фондів (5%) та 41 особа, що планує отримати ліцензію на продовження діяльності з адміністрування НПФ (2%); 2 інші фінансові установи (НПФ, що реорганізуються).

Центральним завданням кожного з фінансових посередників є спрямування руху капіталу до найбільш ефективних його споживачів [2, 17]. Можливості для реалізації цього завдання визначаються обсягами активів фінансових посередників про що свідчать дані рис. 2.

Необхідно відмітити, що активи фінансових посередників в Україні здебільшого представлені банківськими установами та значно меншою мірою страховими компаніями. Це пояснюється відносно нетривалим проміжком часу формування ринкових відносин в Україні. Якщо сучасна банківська система почала свій розвиток з 1991 року, поступово ускладнюючи норми та методи регулювання своєї діяльності, то страховий ринок певний час не мав відповідних норм функціонування, а підвищені ризики в економіці не сприяли ефективній діяльності страхових компаній.

Рис. 1. Кількість небанківських фінансових установ в Україні станом на 01.01.2007 р. [5]

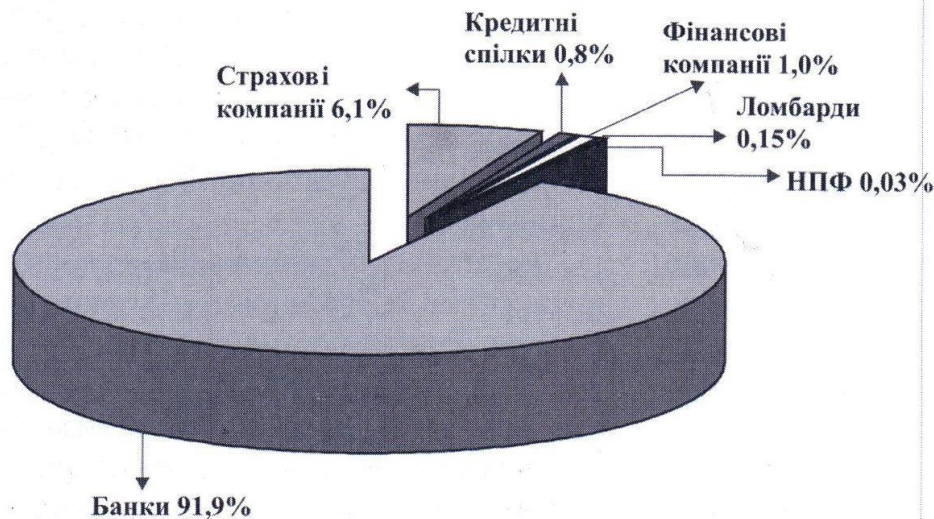

Рис. 2. Структура активів фінансових посередників в Україні станом на 01.10.2006 р. [5, 6]

Зростаюча роль фінансового посередництва, перш за все, банків та страхових компаній в умовах формування клієнтоорієнтованого обслуговування призводить до необхідності розробки та впровадження нових фінансових продуктів та послуг на основі їх інтеграції. Однак в сучасних умовах розвиток інтеграційних процесів обмежується регулюванням як банківської, так і страхової діяльності.

Вказане дозволяє зробити висновок, що державі необхідно створювати умови для зміни ролі і місця фінансового сектора як важливого сегменту економіки, з метою більш повного дослідження його найважливішої функції – мобілізації та інвестування фінансових ресурсів в стимулювання економічного зростання.

На нашу думку, основними економічними умовами розвитку взаємовідносин між банками та страховими компаніями є інтеграційні процеси, а теоретичною основою цієї взаємодії – використання положень сучасної теорії фінансів, перш за все, в контексті аналізу загальних і специфічних функцій банків та страховиків. Актуальність вирішення вказаних проблем в Україні підтверд-

жується стрімким розвитком і структурною зміною міжнародної фінансової архітектури, появою новітніх фінансових технологій і їх стрімким переміщенням в світовому просторі. Зокрема, інтеграція, що розвивається на світових фінансових ринках призводить до злиття банківського й страхового бізнесу і появи фінансових конгломератів, що об'єднують практи-

чно всі види фінансових послуг.

В сучасних умовах розвитку економічних процесів інтеграція представляється закономірним явищем, яке викликає науковий и суспільний інтерес. Поняття "інтеграція" для аналізу економічних процесів (явищ) стало використовуватися в другій половині XX століття.

Термін "інтеграція" (лат. integration) означає відновлення, об'єднання в ціле частин в економічній літературі має досить широке тлумачення. Так, науковці інтеграцію розглядають з урахуванням багатоаспектності даного явища. Економічний словник визначає інтеграцію як об'єднання економічних суб'єктів, поглиблення їх взаємодії, розвиток зв'язків між ними. Економічна інтеграція має місце як на рівні господарств цілих країн, так і між підприємствами, фірмами, компаніями, корпораціями. Вона проявляється як у розширенні і поглинанні виробничо-технічних зв'язків, суспільному використанні ресурсів, об'єднанні капіталів, так і у створенні одним підприємством для іншого сприятливих умов для здійснення економічної діяльності, злиття взаємних бар'єрів. Наприклад,

в енциклопедії Чарльза Дж. Вулфела поняття інтеграція (integration) розглядається як з урахуванням географічного принципу, так і за характером діяльності; при розширенні або об'єднанні бізнес-корпорацій визначається як "управление процессом поглощения со стороны доминирующей компании" [7, 579]. Крім того, виділяються такі характерні особливості інтеграції як: інтеграція "зверху", "знизу", "вертикальна" та "горизонтальна" [7, 580].

Таким чином, аналіз існуючих положень, що характеризують інтеграцію, дозволяє дійти висновку про необхідність класифікації ознак та структурування основних її складових.

Однією із важливих складових інтеграції є економічна, що представляє собою процес взаємного зближення економічних суб'єктів через переплетіння їх господарських зв'язків, глибоку взаємодію та об'єднання. Інтеграційні процеси в сучасних умовах присутні практично в усіх сферах світових і національних економік, вони активно впливають на розвиток і особливості функціонування як галузевої структури світового господарства в цілому, так і окремих галузей, зокрема.

Розвиток економічної інтеграції сприяв виникненню інтеграційних процесів на ринку фінансових послуг. З середини 80-х рр. XX століття активно відбуваються процеси злиття і поглинання фінансових посередників, зокрема об'єднання банків і страхових компаній, що зумовило виникнення на фінансовому ринку таких послуг як банкострахування (bancassurance) і формування його інституційних носіїв – банківських груп. Французький термін "bancassurance" в сучасній банківській справі означає надання страхових продуктів, дистрибуцію яких здійснюють банки.

Одним із важливих аспектів інтеграції банків та страхових компаній в су-

часних умовах є процес формування системи, що координує їх діяльність у напрямку генерації створення, впровадження нових чи вдосконалення існуючих банківських та страхових продуктів. Вказаний аспект розглядає В. В. Корнєєв, який, як вже було відмічено вище, виділяє три форми операційної інтеграції фінансового посередництва. Особливості виділених вченим форм операційної інтеграції банківського та страхового бізнесу представлено на рис. 3.

Як свідчать дані наведеного рисунка, основою розвитку інтеграційних процесів в банківському і страховому бізнесі, є їх фінансова діяльність, що виявляється в певних результатах розвитку операційної інтеграції. Основною спонукальною умовою розвитку цієї інтеграції виступає економічний ефект, як результат об'єднання фінансових, матеріальних і трудових ресурсів банків та страхових компаній. Загальний економічний інтерес банків і страхових компаній, що беруть участь в інтеграційному процесі, будується на основі мотивів інтересів кожного з них, а реалізується за допомогою правових засобів, форм і способів інтеграції, які мають різні ступені розвитку (низьку, середню, високу).

На нашу думку, інтеграція банківського і страхового бізнесу є більш широким та комплексним явищем, що включає як економічні, так і правові аспекти, а операційна інтеграція характеризує процеси взаємодії між посередниками для розробки конкретних бізнес-моделей надання фінансових послуг. Для того, щоб зрозуміти істинні спонукальні мотиви інтеграції, її внутрішні рушійні сили, механізми і саму природу цього явища, на наш погляд, необхідно розглядати це поняття з позиції теорії фінансів. Тому теоретико-методологічною основою дослідження інтеграційних процесів в банківському та страховому

Рис. 3. Особливості та результати розвитку операційної інтеграції банківського й страхового бізнесу

бізнесі є фінанси, фінансова діяльність та рух фінансових ресурсів.

Слід відзначити, що розвитку взаємовідносин між банками та страховими компаніями сприятиме використання положень так званої "нової теорії фінансів", відповідно до якої успішний розвиток діяльності з фінансового посередництва неможливий без ефективних механізмів, які б забезпечували надійний захист інтересів інвесторів [8, 19] до яких, перш за все, слід віднести банки.

Розвиток "нової теорії фінансів" було започатковано в ряді робіт американських економістів на початку 80-х рр. XX ст., зокрема в праці Дж. Стігліца та А. Вайса [8, 14]. Науковці обґрунтували, що поряд із властивими процесу інвестування ризиками необхідно враховувати також поняття "морального ризику" – (пов'язаного з шахрайством) та "аси-

метричної інформації" (обмеженість інформації інвестора про реальний стан об'єкта інвестування).

Саме страхові компанії з кінця XX століття пропонують банкам спеціальні програми захисту їх діяльності від різноманітних ризиків шахрайства (BBB), але разом з тим, з позицій "нової теорії фінансів" такі ризики, як моральний та "асиметрична інформація", можуть сформуватися не лише поза, а й усередині взаємовідносин між банками та страховими компаніями. В зв'язку з цим, "нова теорія фінансів" Дж. Стігліца доводить, що для реалізації позитивної ролі фінансового посередництва в економічному розвитку країни, крім об'єктивних чинників велику роль відіграє державна політика, спрямована на захист інтересів інвесторів, забезпечення "прозорості" діяльності фінансових посередників.

подолання бар'єрів "морального ризику" та "асиметричної інформації" на всіх етапах інвестиційного процесу. Тому, на нашу думку, інтеграція банківсько-го і страхового бізнесу формується на двох базових принципах: перший – це ініціативна роль провідних страхових та банківських установ; другий – активна лібералізація законодавчих норм регулювання їх діяльності з боку держави.

Роль банків та страхових компаній в економічному розвитку полягає в забезпеченні ефективного розміщення наявного капіталу шляхом акумуляції та розміщення фінансових ресурсів індивідуальних інвесторів. Ця роль реалізується в результаті виконання ними певних функцій.

Функції банків та страхових компаній можна поділити на дві групи: по-перше, це функції, що в цілому характеризують їх як фінансових посередників; по-друге, це специфічні функції, що характерні виключно або банкам, або страховим компаніям. Реалізуються вказані функції при виконанні фінансовими посередниками операцій.

Таким чином, економічною основою взаємодії банків і страхових компаній є наявність у них загальних і специфічних функцій (рис. 4).

Як відзначено на рис. 4, загальними функціями, як для банків, так і для страхових компаній, є функція посередництва у формуванні інвестиційних ресурсів і функція їх капіталізації. Банки, як відомо, інвестують залучені тимчасово вільні грошові кошти підприємств і населення, причому таке залучення здійснюється за допомогою різних видів депозитів на платній основі, з обов'язковим еквівалентним поверненням.

Страхові компанії є фінансовими посередниками контрактного типу, характер залучення ними коштів має такі

специфічні риси, як відсутність еквівалентного, обов'язкового і адресного повернення залучених грошових коштів. Страхові компанії відрізняються відносно стійким приростом грошових коштів від утримувачів страхових полісів, що дозволяє розміщувати їх у довгострокові цінні папери. Крім того, інвестиційна діяльність страхових компаній може бути забезпечена банківською системою: страхові компанії розміщують свої страхові резерви в банках, одержуючи певні процентні доходи, а банки їх розміщують в активні операції також з метою одержання доходів. У результаті банки, сплачуючи відсотки по вкладених коштах, забезпечують капіталізацію фінансових ресурсів страхових компаній, тобто сприяють виконанню страховими організаціями загальної з банками функції – капіталізації.

Специфічною функцією, яка виконується банками в процесі організації їх взаємостосунків із страховими організаціями є функція організації грошового обороту, інструментом якої є розрахунково-касові операції, причому банки організовують розрахунково-касове обслуговування, як самих страхових організацій, так і їх клієнтів. А страхові компанії пропонують захист банкам від можливих збитків від неякісних активних і господарських операцій, що є результатом вимоги виконаних ними специфічних функцій: попереджувальної та компенсаційної.

Виконання вказаних вище функцій створює умови для розвитку нового напрямку фінансового бізнесу – банківсько-страхових операцій (bancassurance). Водночас необхідно відзначити, що наявність як загальних, так і специфічних функцій банків і страхових компаній є не тільки основою для їх спільної діяльності, але і для конкуренції між ними.

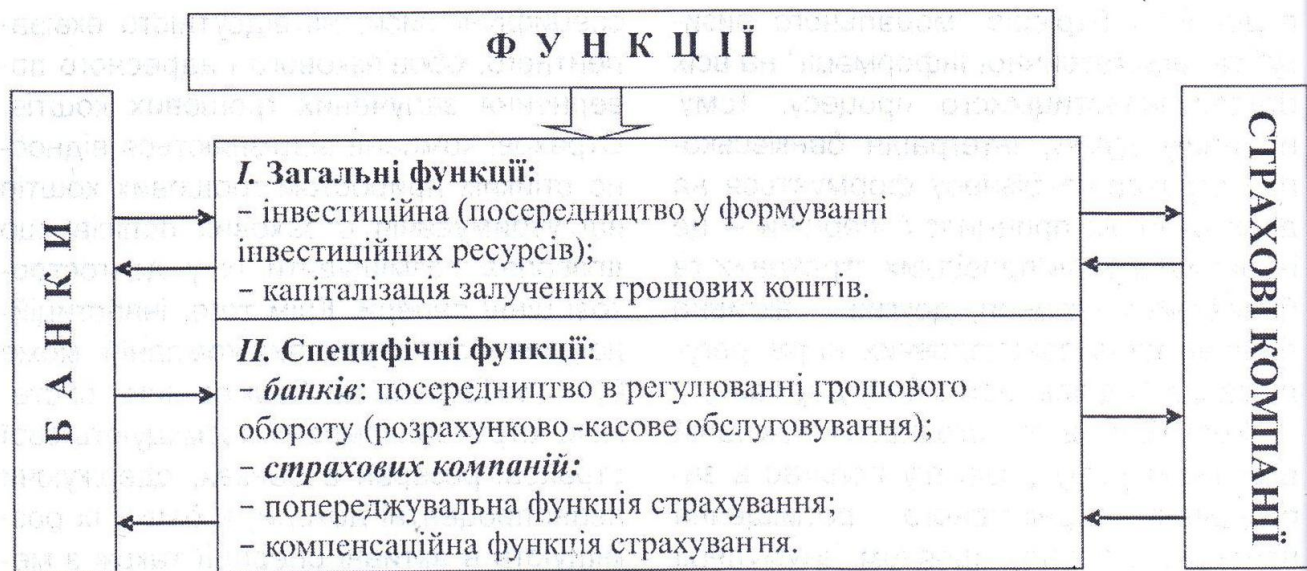

Рис. 4. Загальні і специфічні функції банків і страхових компаній

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, можна зробити такі висновки та пропозиції:

- теоретико-методологічною основою подальшого розвитку взаємодії між банками та страховими компаніями є економічна інтеграція та теорія фінансів (використання властивостей загальних і специфічних функцій цих установ);
- інтеграцію банківських установ та страхових компаній слід розглядати як комплексне явище, що об'єднує економічні та правові аспекти їх діяльності, потребує лібералізації норм регулювання кожного з цих посередників, а також створення сприятливих умов для розвитку фінансового ринку в Україні;
- недостатня теоретична та методологічна розробленість економічного змісту поняття інтеграції таких фінансових установ як банки та страхові компанії потребує визначення її сутності та класифікаційних ознак;
- з метою удосконалення інтеграційних механізмів необхідні теоретичні та методологічні розробки, що комплексно розкривають причини фінансової привабливості

інтеграції для банків та страхових компаній, їх фінансові можливості та взаємозв'язки.

Література

1. Клапків М. С. Страхування фінансових ризиків. – Тернопіль: "Економічна думка", "Карт-бланш", 2002. – 570 с.
2. Корнєєв В. В. Фінансові посередники як інститути розвитку: Монографія. – К.: Основа, 2007. – 192 с.
3. Кожевникова И. Н. Взаимоотношения страховых организаций и банков. – М.: "Анкил", 2005. – 112 с.
4. Ходарківська В. П., Бєляєв В. В. Ринок фінансових послуг: теорія і практика: Навчальний посібник. – К.: ЦУЛ, 2002. – 616 с.
5. www.dfr.gov.ua. Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України.
6. www.bank.gov.ua. Офіційний сайт Національного банку України
7. Энциклопедия банковского дела и финансов. Чарльз Дж. Вулфел: Пер. с англ. – Самара: Корпорация "Федоров", 2000. – 1584 с.
8. Зимовець В. В., Зубик С. П. Фінансове посередництво: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2004. – 288 с.